

STEEKPROEF TOEGANKELIJKHEID STEMLOKALEN

Tweede Kamerverkiezing 22 november 2023

Managementsamenvatting

Inleiding

In opdracht van het Ministerie van BZK heeft Ongehinderd de afgelopen drie verkiezingen een steekproef uitgevoerd op de toegankelijkheid van stembureaus voor personen met een beperking. In deze inleiding lichten we kort toegankelijkheid en de steekproef toe.

Toegankelijkheid van stembureaus betekent dat alle in de gemeente aangewezen stemlokalen zodanig zijn gelegen, ingericht en uitgerust dat kiezers met een lichamelijke beperking hun stem zoveel mogelijk zelfstandig kunnen uitbrengen, op een gelijkwaardige wijze als van kiezers zonder een lichamelijke beperking.¹ Gemeenten zijn dus verplicht om 100% van hun stembureaus toegankelijk te maken. Dit is door het ministerie uitgewerkt in toegankelijkheidscriteria, inclusief een checklist.

De toegankelijkheidscriteria zijn onder te verdelen in enerzijds gebouwgebonden onderdelen, zoals: de stoep en bestrating naar de entree, de entreedeur, gangen en eventuele tussendeuren, trappen, hellingbanen of liften naar de stemlokaalruimte en de ruimte zelf. Anderzijds gaat het over inrichtingsonderdelen zoals: bewegwijzering (buiten en eventueel binnen), stoelen, kandidatenlijst, leesloep, stemhokjes, verlichting en de stembus.

In de criteria en checklist worden de gebouwgebonden onderdelen zwaarder gewogen dan inrichtingsonderdelen. Wanneer een deur bijvoorbeeld te smal is of wanneer er naast een trap geen lift of helling is, dan is het stemlokaal voor personen met een motorische beperking niet te bereiken en kunnen zij hun stem niet uitbrengen. Dergelijke hindernissen in gebouwgebonden onderdelen worden in de beoordeling dan als 'ontoegankelijk' aangemerkt.

Wanneer bijvoorbeeld de leesloep ontbreekt of de kandidatenlijst te hoog hangt, dan is het stemlokaal wel te bereiken en te gebruiken maar niet zelfstandig of gelijkwaardig. Hindernissen in de inrichting leiden in de beoordeling tot puntenaftrek, dus een lagere score.

Gemeenten richten publieke gebouwen in als stemlokaal en zijn verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van de stemlokalen. In de praktijk betekent dit dat de afdeling Burgerzaken hierop toeziet. Voor de gebouwgebonden onderdelen wordt vaak samengewerkt met gebouwbeheerders van de afdeling Vastgoed binnen de gemeente en/of met de afdeling Beheer van de buitenruimte.

Steekproef

Op 22 november 2023 vond de Tweede Kamerverkiezing plaats. 120 stemlokalen in 35 gemeenten zijn op deze dag getoetst door inspecteurs (en ervaringsdeskundige inspecteurs) van Ongehinderd op toegankelijkheid voor kiezers met een handicap, conform de Kieswet (artikel J4, lid 2) en de bijbehorende toegankelijkheidscriteria.

De mate van toegankelijkheid is vastgesteld per stemlokaal en de resultaten worden gebundeld gedeeld in dit rapport. In deze samenvatting worden de resultaten, conclusies en aanbevelingen op hoofdlijnen gedeeld. Naast een samenvatting van de resultaten, conclusies en aanbevelingen van de laatste steekproef, is hierin ook een conclusie en aanbeveling opgenomen gebaseerd op de resultaten van de afgelopen drie steekproeven en

---

¹ Zie voor volledige artikel de [Kieswet Artikel J4 lid 2](#)

de ervaring die wij als Ongehinderd hebben opgedaan in opdrachten voor toetsing en advisering van stembureaus bij diverse gemeenten.

De resultaten van deze steekproef zijn - per stembureau - met de geselecteerde gemeenten gedeeld.

Resultaten

31% van de getoetste stemlokalen zijn gedeeltelijk tot volledig toegankelijk. 69% van de stemlokalen zijn niet toegankelijk. De norm dat 100% van de stemlocaties volledig toegankelijk moet zijn, wordt nog niet gehaald.

De genoemde 69% van de stembureaus zijn niet toegankelijk, doordat de gebouwgebonden onderdelen niet voldoen aan de toegankelijkheidscriteria. Bij 63% van de stembureaus zijn er knelpunten gevonden bij de ingang of op de route daar naartoe.

De publieke gebouwen waar stembureaus ingericht worden dienen ook toegankelijk te zijn of te worden aangepast volgens de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte en het daarbij behorende Besluit algemene toegankelijkheid.²

Vergeleken met de verkiezingen van maart 2023 en 2022

Bij de Provinciale Staten- en Waterschapsverkiezingen van maart 2023 was 79% van de stembureaus niet toegankelijk en bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022 was 63% van de stembureaus niet toegankelijk.

Bij de drie verkiezingen van 2022 en 2023 is volgens de steekproef gemiddeld genomen 70% van de stembureaus niet toegankelijk.

Zes zaken zijn opgevallen bij de laatste steekproef en de voorgaande twee steekproeven:

1. Knelpunten bij inrichtingsonderdelen

Ten aanzien van de stembureaus waar knelpunten waren door inrichtingsonderdelen, zijn deze verkiezingen op twee onderdelen verbeteringen zichtbaar ten opzichte van de voorgaande verkiezingen. Bij deze verkiezingen was bij 10 stembureaus geen verlichte leesloop aanwezig, ten opzichte van 29 in maart 2023. Bij deze verkiezingen was bij 5 stembureaus geen goed zichtbare bewegwijzering aanwezig ten opzichte van 22 in maart 2023.

Op basis van de resultaten uit de laatste steekproef zijn deze inrichtingsonderdelen verbeterd.

Hoe is dit te verklaren?

Hieruit zou de conclusie getrokken kunnen worden dat gemeenten de inrichting van stembureaus beter op orde hebben. Dit zou mogelijk bevestigd kunnen worden in de aankomende verkiezingen.

2. Kandidatenlijsten te groot

De kandidatenlijst was niet aanwezig of niet leesbaar op de juiste hoogte bij 37% van de stemlokalen in 2022, 48% in maart 2023 en 45% in november 2023.

Op basis van de resultaten uit de laatste steekproef is de toegankelijkheid van de kandidatenlijsten niet verbeterd.

---

² Wetteksten [Wet gelijke behandeling](#) en [Besluit algemene toegankelijkheid](#)

Hoe is dat te verklaren?

De kandidatenlijsten worden steeds groter door de veelheid aan politieke partijen. Hierdoor kan deze niet altijd op de juiste hoogte worden opgehangen en is het lastig om het juiste formaat af te drukken, dat door iedereen in zijn geheel kan worden gelezen.

Aanbeveling:

Onderzoek hoe de kandidatenlijst op een toegankelijke wijze aangeboden kan worden, zodat iedereen deze in zijn geheel kan lezen. Betrek gemeenten hierin. Zorg voor een gestandaardiseerd, toegankelijk format wat aan alle gemeenten opgedragen wordt te gebruiken. Houdt rekening met visuele en auditieve beperkingen bij het aanbieden van een digitaal format.

3. Relatief veel knelpunten bij gebouwgebonden onderdelen

Ten aanzien van de stembureaus die niet toegankelijk zijn door gebouwgebonden knelpunten, zijn er geen grote relatieve verschillen zichtbaar tussen de afgelopen drie verkiezingen.

Op basis van de steekproef is de toegankelijkheid van de gebouwgebonden onderdelen van de stembureaus niet verbeterd.

Ongehinderd heeft in opdracht van de gemeenten bij 26 stembureaus uit de steekproef eerder getoetst en advies uitgebracht over de toegankelijkheidscriteria voor stembureaus. Tijdens de steekproef is geconstateerd dat 18 (69%) van deze locaties niet toegankelijk zijn en dat 8 (31%) van deze locaties geheel (1) of gedeeltelijk (7) toegankelijk zijn. Hieruit blijkt dat zelfs als gemeenten advies hebben gekregen over de nodige aanpassingen van de gebouwgebonden verbeterpunten, dat deze niet altijd worden uitgevoerd. Dit bevestigt de conclusie hierboven.

Hoe is dat te verklaren?

Allereerst was de tijd om aanpassingen te doen door de gemeenten erg krap. Het Eindrapport van de laatste steekproef is eind september 2023 gepubliceerd en krap twee maanden later, op 22 november was de Tweede Kamerverkiezing.

Veel van de publieke gebouwen die als stembureaus worden ingericht zijn gemeentelijke gebouwen. Gemeenten kunnen hier dus zelf de benodigde aanpassingen doen. Er zijn echter ook stembureaus in gebouwen die niet van de gemeente zijn, zoals in horecagelegenheden. De gemeente is hier afhankelijk van de eigenaar of beheerder van het pand om toegankelijkheidsaanpassingen te doen.

Er zijn beperkte eisen ten aanzien van toegankelijkheid opgenomen in bouwregelgeving. Dit was vanzelfsprekend het geval bij gebouwen die vóór '90 gebouwd zijn volgens toenmalige gemeentelijke bouwverordeningen. Dit is echter nog steeds zo bij publieke gebouwen, die gebouwd zijn conform het Bouwbesluit. Het gevolg is dat de bestaande en nieuwe publieke gebouwen in de basis niet toegankelijk zijn. Gemeenten dienen dus aanpassingen te doen (of te hebben gedaan) aan gebouwgebonden onderdelen van de publieke gebouwen, die ze als stembureaus willen inrichten. Dit kunnen bouwtechnische, dus kostbare aanpassingen zijn.

Aanbeveling:

Zie gezamenlijke aanbevelingen onder punt 4.

4. Afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten

Veel stemlokalen waar een drempel of opstapje is, zijn voorzien van tijdelijke voorzieningen, zoals een drempelhulp. De intentie is hier positief, maar in relatief veel gevallen voldoen deze voorzieningen niet aan de criteria: drempelhulpen zijn te smal voor een rolstoel of rollator, liggen los of zijn glad en vormen daardoor valgevaar. Bij één locatie hadden de stembureauleden de losse oprijplaat (die door de gemeente geplaatst was) zelfs weggehaald vanwege het struikelgevaar. Dit was tijdens de voorgaande twee steekproeven ook al zichtbaar.

Op basis van de steekproef zijn de tijdelijke voorzieningen bij stembureaus niet verbeterd.

Hoe is dat te verklaren?

De afgekeurde tijdelijke voorzieningen zijn veelal producten die op de markt beschikbaar zijn en die bestemd zijn voor particuliere woningen. Een snelle zoektocht op internet naar 'drempelhulp' of 'oprijplaat' geeft veel producten, die niet allemaal zorgen voor een toegankelijke oplossing.

Aanbevelingen bij punt 3 en punt 4:

Biedt gemeenten aan om de rapporten van de individuele stembureaulocaties, uit de steekproef, met een adviseur door te nemen. Dit zodat er per knelpunt gekeken kan worden, wat de beste oplossing is én hoe deze uitgevoerd moet worden om het gebouw te laten voldoen aan de toegankelijkheidscriteria. Zorg dat deze gesprekken plaatsvinden met de gemeenteburgemeester die verantwoordelijk is voor vastgoed, zodat uit het gesprek geregistreerd kan worden óf de gemeente de aanpassing kan uitvoeren. Zo ja, met welk tijdspad en zo nee, waarom niet en wat de gemeente nodig heeft om de aanpassing eventueel wél te kunnen realiseren.

Laat de adviseur na afloop rapporteren over het resultaat en de reacties van de gemeenten. Onderzoek vervolgens welke maatregelen getroffen dienen te worden om te zorgen dat de gebouwgebonden onderdelen aangepast worden aan de toegankelijkheidscriteria.

Organiseer workshops en kennissessies om gemeenten te stimuleren om geen tijdelijke voorzieningen te laten plaatsen, maar permanente oplossingen te realiseren die voldoen aan de toegankelijkheidscriteria.

5. Tegenstrijdige beoordeling gemeenten

Gemeenten leveren voorafgaand aan de verkiezingen gegevens aan met betrekking tot de toegankelijkheid, zodat kiezers met een beperking weten welke stembureaus toegankelijk zijn en welke niet. Deze gegevens worden gepubliceerd op waarismijnstemlokaal.nl. Volgens de gegevens op deze website was 3% van de stembureaus in gemeenten die geselecteerd waren voor de laatste steekproef niet toegankelijk. Hieruit blijkt dat gemeenten hun stembureaus niet beoordelen volgens de methodiek van de toegankelijkheidscriteria. Er wordt een veel positiever beeld geschetst. Dit was bij de verkiezingen in maart 2023 ook 3% en in 2022 6%.

Op basis van de steekproef is de tegenstrijdige beoordeling van stembureaus door gemeenten niet verbeterd.

Hoe is dat te verklaren?

Bij het aanleveren/invullen van de gegevens voor deze website wordt geen rekening gehouden met de toegankelijkheidscriteria en de bijbehorende beoordelingsmethodiek.

Een mogelijke verklaring hiervoor is:

Op de website van de rijksoverheid over Toegankelijkheid verkiezingen³ staan 9 verschillende documenten over toegankelijkheid van stembureaus. Er worden 'checklists', 'ontwerprichtlijnen', 'handreikingen', 'actieplan', 'criteria', 'actielijst' en een webinar aangeboden. De grote hoeveelheid aan documenten in verschillende formats zijn tijdrovend om te lezen en creëren onduidelijkheid ten aanzien van de vraag 'waar moet een stembureau aan voldoen? Het beheren van de criteria ('versiebeheer') zal ook tijdrovend zijn in al deze documenten.

Aanbeveling:

Informeer gemeenten over de juiste wijze van beoordelen volgens de criteria.

Zorg dat de gegevens over de toegankelijkheid van stembureaus voor de website waarismijnstemlokaal.nl overeenkomen met de toegankelijkheidscriteria.

Zorg voor een eenduidige en heldere communicatie naar gemeenten, over de toegankelijkheidscriteria voor stembureaus op de website van de rijksoverheid.

6. Beperkte doelgroep meegenomen in criteria

De toegankelijkheidscriteria en checklist gaan voornamelijk over toegankelijkheid voor personen met een motorische handicap. Toegankelijkheidseisen voor personen met een zintuiglijke handicap komen in mindere mate aan bod.

Hoe is dit te verklaren?

De ontwikkeling van toegankelijkheidsrichtlijnen voor mensen met zintuiglijke beperkingen loopt achter op die voor mensen met motorische beperkingen.

Aanbeveling:

Actualiseer de toegankelijkheidscriteria en vul deze aan met criteria voor mensen met auditieve en visuele beperkingen.

---

³ Rijksoverheid.nl:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/verkiezingentoolkit/toegankelijkheid-verkiezingen>

Onderzoeksopzet

Wettelijk kader

De Kieswet stelt dat stemlokalen zodanig gelegen, ingericht en uitgerust moeten zijn dat kiezers met een lichamelijke beperking zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen⁴. In deze steekproef heeft Ongehinderd gekeken of en op welke wijze de stemlokalen voldoen aan de in Nederland algemeen gebruikte norm voor toegankelijkheid. De steekproef is uitgevoerd aan de hand van de checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus'.

Waar?

Voor de steekproef heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een selectie van 35 gemeenten gemaakt waarbij rekening is gehouden met spreiding naar grootte van de gemeente en met voldoende spreiding door Nederland.⁵ In deze gemeenten zijn in totaal 120 stemlokalen geselecteerd voor de steekproef. Op basis van het inwonersaantal is het aantal stembureaus per gemeente verdeeld. Bij de grotere gemeenten zijn dus meer locaties meegenomen. Stembureaus die door de gemeente bij de Gemeenteraad zijn gemeld als 'niet of beperkt toegankelijk' zijn niet meegenomen in de steekproef.

Wanneer?

De steekproef heeft plaatsgevonden tijdens de Tweede Kamerverkiezing van 22 november 2023. Inspecteurs hebben de stembureaus van 7:30 uur 's ochtends tot 21:00 uur 's avonds getoetst.

Hoe?

De toetsen van de stembureaus zijn uitgevoerd in de fasering van bereiken, betreden en gebruiken. Het verlaten geschiedt via de entree dus is buiten beschouwing gelaten. De toetsen zijn uitgevoerd conform de Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus. Hiermee is in kaart gebracht in hoeverre mensen met een beperking zelfstandig en gelijkwaardig gebruik kunnen maken van ruimtes of functies in en rondom het gebouw.

De mate van toegankelijkheid is vastgesteld per stemlokaal en wordt gebundeld gedeeld in dit rapport.

---

⁴ Kieswet, artikel J4, lid 2.

⁵ De selectie van 35 gemeenten is gemaakt door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ongehinderd heeft hier geen invloed op gehad. Ongehinderd heeft bij 11 van deze geselecteerde gemeenten al eerder de toegankelijkheid van de stembureaus in kaart gebracht en hierover advies uitgebracht. Ongehinderd brengt altijd volgens een objectieve en onafhankelijke toetsingsmethodiek de toegankelijkheid in kaart. Dit is dus niet van invloed op de steekproef.

Methodiek

Vorbereiding

De Inspecteurs Toegankelijkheid van Ongehinderd zijn professioneel en ervaren in het toetsen op integrale toegankelijkheid. Ter voorbereiding van de steekproef hebben alle inspecteurs een meerdaagse training gevolgd. Tijdens deze training zijn de criteria, meetmethoden, alsmede mogelijke afwijkende praktijksituaties uitgebreid en meermaals aan bod gekomen. Alle inspecteurs hebben proeftoetsen uitgevoerd en hebben elkaar onderling feedback gegeven. Hierdoor hebben de inspecteurs alle locaties op uniforme wijze getoetst. Voor deze steekproef zijn naast het team van Inspecteurs Toegankelijkheid, ook Ervaringsdeskundige Inspecteurs Toegankelijkheid ingezet. De inspecteurs met een beperking hebben hetzelfde trainingstraject gevolgd om de stembureaus op uniforme en objectieve wijze te kunnen toetsen op de geldende toegankelijkheidscriteria. Waar nodig zijn aanpassingen gedaan aan meetinstrumenten om deze hanteerbaar te maken voor inspecteurs met een beperking.

Toetsing

Per stembureau zijn drie hoofdonderdelen beoordeeld, namelijk de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2), het stemlokaal (1.3 t/m 3.2) en de stemruimte (3.3 t/m 3.7).

Bij de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2) wordt in acht genomen of iemand met een beperking zelfstandig bij het stemlokaal kan komen. Hierbij wordt rekening gehouden met de zichtbaarheid van het stemlokaal en de parkeervoorzieningen. Onder 1.3 t/m 3.2, het stembureau, valt de bereikbaarheid en betreedbaarheid van het stembureau. Denk hierbij aan de route naar de entree, de entree zelf, de route in het gebouw en de deuren. Bij de stemruimte (3.3 t/m 3.7) wordt er gekeken of iemand de stemruimte zelfstandig kan gebruiken. Hierbij worden het stemhokje, de stembus, de kandidatenlijst en de leesloep meegenomen.

Tijdens de steekproef hebben de inspecteurs alleen getoetst wat hij/zij tegenkwam. Elk stembureau is, buiten en binnen, immers verschillend ingericht. Vanzelfsprekend is er dus aan de hand van de werkelijke situatie getoetst.

Weging

Onderdelen 1.3 t/m 3.2, de stemlocatie, bepaalt of iemand al dan niet de stemruimte kan bereiken en betreden. Dit is zodanig van belang dat een stemlokaal hier op de onderliggende vragen alleen goed of fout kan scoren. Scoort de locatie voor dit onderdeel onvoldoende op één van de criteria dan wordt deze locatie als niet toegankelijk beoordeeld. De waardering van de overige toegankelijkheidsonderdelen kan dan nog steeds goed worden bevonden, dit is dan echter niet meer relevant, omdat de locatie reeds is afgekeurd. In het schema met resultaten betekent een groen bolletje bij onderdelen 1.3 t/m 3.2 dat dit onderdeel volledig voldoet aan alle criteria, een rood bolletje bij onderdeel 1.3 t/m 3.2 betekent dat het op één of meer onderdelen van de criteria niet voldoet.

Er zijn bij de steekproef van 2022 een aantal uitzonderingen bij onderdelen 1.3 t/m 3.2 geconstateerd. Sommige verbeterpunten horen op basis van de criteria en de rekenmethodiek bij de onderdelen 1.3 t/m 3.2 ('ontoegankelijke situatie'), maar leiden in de

praktijk niet tot een 'ontoegankelijke situatie'. Bij deze punten is vanaf 2022 puntenaftrek gerekend in plaats van dat de locatie direct wordt afgekeurd. Dit geldt voor:

- Borden die het stemlokaal aangeven; deze worden hetzelfde beoordeeld als de borden op de route naar het stemlokaal (buiten). Hier kan dan maximaal 1,5 punt voor worden afgetrokken
- Toegankelijke leuning ontbreekt bij helling of trap: 0,5 punt aftrek
- Deuren met een doorgangshoogte van minder dan 210 cm (min. 200 cm): 0,5 punt aftrek
- Maaswijdte van een rooster groter dan 2 cm (max. 3cm): 0,5 punt aftrek
- Rubber ringmat of kokosmat: 0,5 punt aftrek
- Alle knelpunten uit onderdelen 1.3 t/m 3.2 die wel direct oplosbaar waren (bijvoorbeeld een obstakel wat verplaatst had kunnen worden of een te smalle deur waarvan een tweede deurvleugel opengezet had kunnen worden): 1,5 punt aftrek

Bij onderdelen 1.1 en 1.2, de route naar de stemlocatie, en onderdelen 3.3 t/m 3.7, de stemruimte, werkt de weging anders. Afhankelijk van het aantal toetsingsonderdelen per subonderdeel, krijgt de locatie voor ieder punt dat niet voldoet een bepaalde aftrek van de maximale te behalen score. De aftrek is gelijk aan het totaal te behalen punten op dit onderdeel gedeeld door het aantal criteria waarop dit onderdeel aan moet voldoen.

Bijvoorbeeld: Voor de borden aan de openbare weg (route) worden 6 criteria getoetst en zijn maximaal 1,5 punt te behalen. Per criterium dat niet voldoet wordt dan $1,5 / 6 = 0,25$ punt afgetrokken. Ook kan het zijn dat op basis van het ontbreken van een bord 1,5 punt wordt afgetrokken. Hier geldt: in het schema met de resultaten bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 betekent een groen bolletje dat alle criteria van het betreffende onderdeel volledig voldoen, een rood bolletje betekent dat alle criteria van het betreffende onderdeel niet voldoen en een oranje bolletje betekent dat één of meerdere criteria van het betreffende onderdeel niet voldoen, maar niet alle.

Indien er bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 verbeterpunten zijn die het stemlokaal op de verkiezingsdag direct kon oplossen, dan wordt het aantal aftrekpunten gehalveerd. De beoordeling van vragen 1.1, 1.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6 en 3.7 gaat dus als volgt:

- Volledig conform criteria:	100% waardering, geen aftrek
- Niet conform criteria en niet direct oplosbaar:	0% waardering, 100% aftrek
- Niet conform criteria maar direct oplosbaar:	50% waardering, 50% aftrek

De score 'waardering totaal' wordt gebaseerd op de eventuele aftrek van punten bij de diverse subonderdelen. Een volledig toegankelijk stembureau kan maximaal 10 punten halen. De score bij 'waardering totaal' wordt niet gevuld indien het stembureau niet toegankelijk is bevonden bij één of meerdere subonderdelen van 1.3 t/m 3.2.

Kwaliteitsborging

In de toetsingsmethodiek is objectiviteit en uniformiteit gewaarborgd. De (Ervaringsdeskundige) Inspecteur Toegankelijkheid toetst de toegankelijkheid en voert alle bevindingen in. Hierbij worden zowel de goede punten als de verbeterpunten geregistreerd. Hiervoor worden specialistische meetinstrumenten en software, waaronder een iPad-applicatie, gebruikt. Tijdens de toets en verwerking tot rapporten worden de beoordeling- en wegingsmethodiek toegepast volgens de 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus' en de door het ministerie aangeleverde 'Rekenmethodiek Toegankelijkheid Stembureaus'. De adviseurs controleren vervolgens van elkaar alle ingevoerde bevindingen, beoordelingen en de weging. Ze verwerken het geheel tot individuele rapportages per

locatie. Vervolgens voert een Senior Adviseur de laatste controle uit en stelt deze de eindrapportage op. Hiermee wordt de kwaliteit van de steekproef geborgd volgens het zes-ogen principe.

Onderzoeksresultaten

Verklaring gegevenstabel

Rapportnummer stembureau	Rapportnummer van het stembureau, de NAW-gegevens zijn terug te vinden in de individuele rapporten
1.1 Borden openbare weg (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanduiding van de stemlocatie.
1.2 Parkeergelegenheid (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanwezigheid van een gehandicaptenparkeerplaats dan wel de aanwezigheid van voldoende reguliere parkeerplaatsen.
1.3 Route naar entree (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet obstakelvrij zijn van de route tussen parkeerplaats/openbare weg en de hoofdentree van de stemlocatie.
1.4 Hoofdentree (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de hoofdentree.
2.1 Route entree – stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de route tussen hoofdentree en stemruimte.
2.2 Tussendeuren (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de eventuele tussendeuren in de hierboven beschreven route.
3.1 Deur stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de deur van de stemruimte (indien aanwezig).
3.2 Verkeersruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de verkeersruimte naar en in de stemruimte.
3.3 Stoelen (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet aanwezig zijn in de stemruimte van stoelen met armleggers.
3.4 Stemhokje (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stemhokjes in de stemruimte.
3.5 Stembus(sen) (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stembus(sen) in de stemruimte.
3.6 Kandidatenlijst(en) (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet bruikbaar en leesbaar zijn van de kandidatenlijst(en) in de stemruimte.

3.7 Leesloep (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zichtbaar aanwezig zijn van een leesloep.
Waardering totaal	Indien de locaties als ontoegankelijk zijn bevonden bij onderdeel 1.3 t/m 3.2, wordt dit veld rood gekleurd. Anders wordt hier de totaalscore voor de toegankelijkheid van dit stemlokaal weergegeven.
Paars	Locaties waar Ongehinderd in het verleden langs is geweest. (Dit zijn er 26 en worden in het definitieve bolletjesschema opgenomen)

Tabel 1. Bolletjesschema 22 november 2023

	Rapport Id	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	Waardering totaal
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stembuimte	Stoelen	Stemhokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
1	21750	1,25	0,00	G	F	G	-0,50	F	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
2	21751	1,25	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,88	1,13	9,00
3	21752	1,50	2,00	G	-0,50	G	-0,50	-0,50	G	0,75	1,00	1,50	1,00	1,50	7,75
4	21753	0,00	2,00	G	F	G	-0,50	-0,50	G	0,00	1,00	1,50	1,00	0,00	
5	21754	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,94	1,50	9,94
6	21755	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	10,00
7	21756	1,50	2,00	G	-0,50	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	9,50
8	21757	1,50	2,00	F	-1,50	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	0,00	
9	21758	1,50	2,00	-0,50	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	9,50
10	21759	1,50	0,00	F	-0,50	F	G	G	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
11	21760	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	10,00
12	21761	1,50	2,00	F	F	F	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,94	1,50	
13	21762	1,25	2,00	G	G	F	G	G	F	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
14	21763	1,50	2,00	F	F	F	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
15	21764	0,00	2,00	G	F	G	G	F	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
16	21765	1,25	2,00	G	G	-0,25	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,94	1,50	7,94
17	21766	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,88	1,50	8,38
18	21767	1,50	2,00	F	-0,50	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,88	1,50	

	Rapport Id	1.1 Bord(en) openbare weg	1.2 Parkeergelegenheid	1.3 Route naar entree	1.4 Hoofdentree	2.1 Route entree stembureau	2.2 Tussendeur stembureau	3.1 Deur stembureau	3.2 Verkeersruimte stembuimte	3.3 Stoelen	3.4 Stemhokje(s)	3.5 Stembus	3.6 Kandidatenlijst	3.7 Leesloep	Waardering totaal
19	21768	● 1,50	● 2,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 0,88	● 1,50	
20	21769	● 0,00	● 0,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 0,00	● 1,50	
21	21770	● 1,50	● 0,00	● G	● F	● G	● F	● G	● G	● 0,00	● 0,75	● 1,50	● 0,94	● 1,50	
22	21771	● 1,50	● 2,00	● F	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 0,88	● 1,50	
23	21772	● 1,50	● 0,00	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	8,00
24	21773	● 1,50	● 0,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 0,94	● 1,50	
25	21774	● 1,50	● 2,00	● F	● F	● G	● G	● G	● G	● 0,00	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
26	21775	● 1,50	● 2,00	● F	● F	● -1,50	● G	● F	● G	● 0,00	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
27	21776	● 1,50	● 2,00	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	10,00
28	21777	● 1,50	● 0,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 0,00	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
29	21778	● 1,50	● 2,00	● G	● G	● F	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 0,88	● 1,50	
30	21779	● 1,50	● 2,00	● F	● F	● G	● G	● F	● G	● 1,50	● 0,88	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
31	21780	● 1,50	● 0,00	● -0,50	● F	● G	● G	● G	● G	● 0,00	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
32	21781	● 1,50	● 2,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
33	21782	● 1,50	● 0,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 1,50	● 1,00	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
34	21783	● 1,00	● 2,00	● G	● G	● -1,50	● G	● G	● G	● 0,00	● 0,88	● 1,50	● 1,00	● 1,50	6,38
35	21784	● 1,50	● 2,00	● G	● F	● G	● -0,50	● -0,50	● G	● 0,00	● 0,75	● 1,50	● 0,94	● 0,00	
36	21785	● 1,50	● 2,00	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● 0,00	● 0,88	● 1,50	● 1,00	● 1,50	
37	21787	● 0,00	● 0,00	● F	● F	● G	● G	● G	● G	● 0,00	● 0,00	● 0,00	● 0,00	● 0,00	

	Rapport Id	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	Waardering totaal
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stembuimte	Stoelen	Sternokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
		1,00	2,00	F	G	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,88	0,00	
38	21788	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10,00
		1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
39	21789	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	G	-2,00	G	G	G	F	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
40	21790	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	G	G	G	G	F	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
41	21791	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	0,00	G	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
42	21792	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,38
		1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,63	1,50	
43	21793	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,00	0,00	F	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
44	21794	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,50
		1,50	2,00	-0,50	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
45	21795	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,00
		1,50	2,00	G	-0,50	G	G	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	0,00	1,50	
46	21796	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
47	21797	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
48	21798	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,63
		1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,88	1,50	
49	21799	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	G	F	G	G	G	F	1,50	0,75	1,50	1,00	1,50	
50	21800	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,50
		1,50	2,00	G	G	G	G	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	0,00	1,50	
51	21801	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	0,00	F	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
52	21802	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	7,88
		1,50	0,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
53	21803	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	G	G	F	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
54	21804	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,88	1,50	
55	21805	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,50	0,00	F	F	G	G	G	G	0,75	1,00	1,50	1,00	1,50	

	Rapport Id	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	Waardering totaal
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stembuimte	Stoelen	Sternokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
56	21806	0,00	2,00	G	G	-0,25	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,94	1,50	8,19
57	21807	1,25	2,00	G	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
58	21808	1,50	2,00	G	-0,50	-0,25	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,63	1,50	7,13
59	21809	1,50	2,00	G	F	G	G	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
60	21810	1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,63	1,50	
61	21811	1,50	0,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	8,00
62	21812	1,50	0,00	G	F	G	F	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
63	21813	1,50	0,00	G	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
64	21814	1,50	2,00	G	-0,50	G	-0,50	-0,50	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	7,00
65	21815	1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
66	21816	1,50	2,00	G	F	G	G	F	F	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
67	21817	1,50	2,00	G	F	F	G	-0,50	F	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
68	21818	1,50	2,00	F	F	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,75	1,50	
69	21819	1,50	2,00	G	F	G	G	F	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
70	21820	1,50	2,00	F	-0,50	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	1,00	1,50	
71	21821	1,50	2,00	G	-1,50	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	8,50
72	21822	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	9,88
73	21823	1,50	2,00	G	G	G	-0,50	G	G	1,50	1,00	1,50	0,94	1,50	9,44
74	21824														9,75

	Rapport Id	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	Waardering totaal
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stembuimte	Stoelen	Sternokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
		1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	1,00	1,50	
75	21825	1,25	0,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	7,75
76	21826	1,50	2,00	G	-1,00	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	1,00	1,50	8,75
77	21827	1,50	2,00	F	G	G	G	F	G	0,00	0,75	1,50	0,88	1,50	
78	21828	0,00	2,00	G	F	F	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,88	0,00	
79	21829	1,50	2,00	G	G	G	G	F	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
80	21830	1,50	0,00	F	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
81	21831	1,25	2,00	F	F	G	F	F	G	1,50	0,75	1,50	0,88	1,50	
82	21832	1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
83	21833	1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
84	21834	1,50	2,00	F	F	F	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
85	21835	1,50	2,00	G	F	F	G	-0,50	G	1,50	0,75	1,50	0,69	1,50	
86	21836	1,50	2,00	F	F	G	G	G	F	0,00	1,00	1,50	1,00	0,00	
87	21837	1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
88	21838	1,25	2,00	F	-0,50	G	G	-1,50	G	0,00	1,00	1,50	0,88	1,50	
89	21839	1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,63	1,50	
90	21840	1,50	2,00	F	G	G	-0,50	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
91	21841	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,75	1,50	9,50
92	21842	1,50	2,00	G	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

		1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	
	Rapport Id	Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stembuimte	Stoelen	Sternokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	Waardering totaal
		1,50	2,00	G	-0,50	F	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
93	21843	1,25	2,00	F	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,75	1,50	
94	21844	1,50	2,00	G	G	G	-0,50	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	9,00
95	21845	1,25	0,00	F	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	
96	21846	1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,94	1,50	
97	21847	1,50	0,00	G	F	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,88	1,50	
98	21848	1,50	2,00	-0,50	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,63	1,50	
99	21849	0,00	2,00	G	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
100	21850	1,50	0,00	G	F	G	G	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
101	21851	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	0,75	1,50	0,88	1,50	9,63
102	21852	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,94	1,50	9,94
103	21853	1,50	2,00	G	G	F	G	G	G	1,50	0,88	1,50	0,88	1,50	
104	21854	1,50	2,00	G	F	G	G	F	G	1,50	1,00	1,50	0,75	1,50	
105	21855	1,50	0,00	F	F	-0,25	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,75	0,75	
106	21856	1,50	2,00	F	G	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	1,50	
107	21857	0,00	2,00	G	-0,50	G	G	G	G	0,00	0,75	1,50	0,88	1,50	6,13
108	21858	1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	0,75	1,00	1,50	0,88	1,50	9,13
109	21859	1,50	2,00	F	G	G	G	F	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
110	21860	1,50	0,00	F	F	G	G	G	F	1,50	1,00	1,50	0,75	1,50	

	Rapport Id	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	Waardering totaal
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur stembureau	Deur stembureau	Verkeersruimte stemruimte	Stoelen	Stemhokje(s)	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
111	21861														
		1,50	0,00	G	F	G	G	-0,50	G	1,50	1,00	1,50	0,94	1,50	
112	21862														9,25
		1,50	2,00	G	-0,50	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,75	1,50	
113	21863														
		1,50	2,00	G	F	F	G	F	G	0,00	1,00	1,50	1,00	1,50	
114	21864														
		1,50	2,00	G	F	-0,25	G	G	G	1,50	1,00	1,50	1,00	0,75	
115	21865														8,25
		1,50	2,00	G	G	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,75	1,50	
116	21866														
		1,50	2,00	G	F	G	G	-0,50	G	0,00	0,75	1,50	0,88	1,50	
117	21867														
		1,50	0,00	G	F	G	G	F	G	1,50	1,00	1,50	1,00	0,00	
118	21868														
		1,25	2,00	G	G	G	F	G	G	0,75	0,75	1,50	0,88	1,50	
119	21869														
		1,50	0,00	-0,50	F	G	G	G	G	0,00	1,00	1,50	0,00	1,50	
120	21870														
		1,50	2,00	G	F	G	G	G	G	1,50	1,00	1,50	0,88	1,50	

Gemiddelde score 22-11-2023 (m.u.v. niet toegankelijke stemlokalen):	8,8
Totaal 120 waarvan niet toegankelijk:	83
Totaal 120 waarvan voldoende tot volledig toegankelijk:	37

Aandachtspunten

- In de tabel worden alle waarden op één decimaal afgerond. Daardoor kan de optelsom soms 0,1 afwijken van de Waardering totaal.

Goede voorbeelden

Naast de verbeterpunten zijn de inspecteurs ook veel positieve punten tegengekomen, een paar voorbeelden:

- Binnen: in de meeste stembureaus was veel ruimte aanwezig en ook ruim ingericht, een aantal stembureaus had zeer opvallende en contrasterende bewegwijzering.
- Onze Ervaringsdeskundige Inspecteurs Toegankelijkheid hebben ervaren dat bij diverse stembureaus de stembureauleden zeer hulpvaardig en vriendelijk waren. Stembureaus dienen zelfstandig toegankelijk te zijn, desalniettemin is deze hulpbereidheid een pluspunt.

Conclusies

Uit de steekproef van 22 november 2023 blijkt dat 31% van de stemlokalen gedeeltelijk tot volledig voldoet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. 69% van de stemlokalen voldoet niet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. De norm dat 100% van de stemlocaties, conform de kieswet van 2019, volledig toegankelijk moet zijn, wordt nog niet gehaald.

Verkiezing 22 november 2023

De belangrijkste resultaten van de verkiezingen van 22 november 2023:

- 4 (3%) van de 120 stemlokalen voldoen volledig aan de toegankelijkheidscriteria;
- 83 (69%) van de 120 stemlokalen zijn beoordeeld als niet toegankelijk;
- 33 (28%) van de 120 stemlokalen voldoen niet volledig aan de toegankelijkheidscriteria, maar zijn voldoende tot goed te gebruiken op de verkiezingsdagen;
- 14 (12%) van de 120 stemlokalen met een score van 9,5 en hoger voldoen volledig aan de toegankelijkheidscriteria;
- 23 (19%) van de 120 stemlokalen met een score van 5,5 tot 9,5 voldoen niet volledig aan de aan de toegankelijkheidscriteria, maar zijn voldoende tot goed te gebruiken op de verkiezingsdagen;
- Het gemiddelde cijfer van de voldoende tot goed te gebruiken stemlokalen (37), zonder de niet toegankelijke stemlokalen, is 8,8;
- 29 probleempunten zijn direct op de verkiezingsdag opgelost met een tijdelijke oplossing. Met name deuren die zijn opengezet, het goed ophangen van de kandidatenlijst en het verwijderen van obstakels.

De meest voorkomende redenen voor de beoordeling van de ontoegankelijke stemlokalen zijn:

- Bij 45 (49 in maart 2023) stembureaus zijn één of meerdere drempels, waarvan 39 op de buitenroute naar de entree of bij de entree. Bij 6 stembureaus was er een drempel op de binnenroute naar de stembureauruimte. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen. Voor kiezers die slecht ter been of slechtziend zijn is bij deze stembureaus struikelgevaar;
- Bij 35 (30 in maart 2023) stembureaus is een te steile hellingbaan. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen;
- Bij 36 (24 in maart 2023) stembureaus waren één of meerdere deuren te smal. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet hun stem uitbrengen; Bij 9 van deze 36 stembureaus was dit het geval, omdat van de dubbele deur (met twee deurvleugels) er maar eentje geopend was. De stembureauleden van deze stembureaus gaven als reden hiervoor energiebesparing;
- Bij 38 (23 in maart 2023) stembureaus was een hellingbaan, drempelhulp of oprijplaat die niet veilig was (instabiel, losliggend, zonder afrijdbeveiliging of borstwering, te smal of niet dezelfde doorgangsbreedte dan de deur). Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet veilig hun stem uitbrengen;
- Bij 15 (7 in maart 2023) stembureaus was de route naar de entree of naar de stemlokaalruimte te smal. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet hun stem uitbrengen;

- Bij 5 (6 in maart 2023) stembureaus is een dwarshelling. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel, rollator of kiezers die gebruikmaken van een wandelstok of krukken bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen.

Bij de voldoende tot goed scorende stemlokalen zijn de meest voorkomende verbeterpunten:

- Bij 55 (58 in maart 2023) stembureaus is de kandidatenlijst niet aanwezig, niet op de juiste hoogte of met voldoende opstelruimte leesbaar. Hierdoor is de kandidatenlijst niet of niet goed leesbaar voor kiezers die slechtziend zijn, die gebruik maken van een rolstoel of rollator of kiezers die een klein persoon zijn;
- Bij 29 (40 in maart 2023) stembureaus ontbreekt een gehandicaptenparkeerplaats. Hierdoor kunnen kiezers met een gehandicaptenparkeerkaart die recht hebben op een gereserveerde parkeerplaats dicht bij de ingang, bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen;
- Bij 28 (33 in maart 2023) stembureaus is het stemhokje onvoldoende verlicht. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen;
- Bij 10 (29 in maart 2023) stembureaus was geen of geen geschikte leesloep aanwezig, of deze lag niet zichtbaar op de stemtafel. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen;
- Bij 5 (22 in maart 2023) stembureaus ontbreekt voldoende contrast en/of voldoende letterhoogte op de aanduiding aan de openbare weg of op de bewegwijzering in het stembureau. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet zelfstandig hun stem uitbrengen;
- Bij 16 (17 in maart 2023) stembureaus is een hoogteverschil dat met een trap of hellingbaan te overbruggen is. Echter er ontbrak bij de trap of hellingbaan een leuning. Hierdoor kunnen kiezers die slecht ter been of slechtziend zijn bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen.

Van de totaal 606 verbeterpunten zijn 379 gebouwgebonden en dus 227 tijdelijke stembureau-gerelateerde verbeterpunten. Deze laatste verbeterpunten zijn punten die relatief eenvoudig kunnen worden opgelost, zoals: goede/volledige bewegwijzering, verwijderen lossen obstakels binnen, stoelen aanwezig met- en zonder arMLEuning, werkende leesloep, goede tijdelijke vloerafwerking, goede verlichting stemhokjes, alle verbeterpunten voor de kandidatenlijst.

Ten opzichte van de vorige verkiezingen in maart zijn er geen grote verschillen in de gebouwgebonden verbeterpunten. Het aanpassen van deze verbeterpunten, inhoudende bouwkundige-, bouwtechnische- en bestrating-aanpassingen, vergen voorbereidings- en uitvoeringstijd. De tijd om aanpassingen te doen door de gemeentes was erg krap; de Tweede Kamer verkiezing was op 22 november en het Eindrapport van de verkiezing op 15 maart 2023 is eind september 2023 openbaar gemaakt.

Wel zijn een aantal tijdelijke stembureau-gerelateerde verbeterpunten positief verminderd, zoals de leesloep en de zichtbaarheid van de bewegwijzering.

Een positief voorbeeld is dat bij alle stembureaus in de stemlokaalruimte voldoende ruimte bij de stemtafel, stembus en het stemhokje is. Kiezers met een rolstoel of rollator kunnen hierdoor in de stemlokaalruimtes goed manoeuvreren.

De geselecteerde gemeenten hebben vooraf aangegeven dat 3% van de stemlokalen niet toegankelijk zijn. Deze zijn niet meegenomen in de steekproef.

Entree heeft meeste impact

Bij 63% zijn er knelpunten bij de ingang, zoals: drempels, zware of smalle deuren en (ontoegankelijke of onveilige) hellingbanen. Veel van deze knelpunten kunnen relatief eenvoudig verholpen worden. Dit zal zorgen voor een aanzienlijk hoger percentage toegankelijke stembureaus.

Afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten

Veel stemlokalen waar een drempel of opstapje is, zijn voorzien van tijdelijke voorzieningen, zoals een drempelhulp. De intentie is hier positief, maar in relatief veel gevallen zijn de drempelhulpen te smal voor een rolstoel of rollator, liggen ze los of zijn ze glad en vormen daardoor valgevaar. Bij één locatie hadden de stembureauleden de losse oprijplaat zelfs weggehaald vanwege het struikelgevaar. Deze afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten voldoen niet aan de toegankelijkheidscriteria. Het zijn veelal producten die op de markt beschikbaar zijn voor particulieren (woningen). Een geschikte en veilige oplossing zou zijn om deze hoogteverschillen weg te nemen, door het aanpassen van de bestrating of door een permanente hellingbaan te plaatsen.

Enkele voorbeelden van afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten:

Kandidatenlijst

Het niet of niet correct zijn opgehangen van de kandidatenlijst heeft geleid tot behoorlijk veel verbeterpunten en dus punten in aftrek. Door de o.a. de hoeveelheid kandidaten op de lijst is het lastig om deze binnen de criteria op te hangen.

Enkele voorbeelden van kandidatenlijsten, waarbij punten worden afgetrokken:

Beperkte doelgroep meegenomen in criteria

De toegankelijkheidscriteria en checklist gaan voornamelijk over toegankelijkheid voor personen met een motorische handicap. Toegankelijkheidseisen voor bijvoorbeeld personen met een zintuiglijke handicap komen weinig aan bod. Zoals: zichtbare en contrasterende markering van glazen wanden en deuren op de looproute, hoog contrasterende markering van traptreden en routegeleiding. Deze staan wel in het document met ontwerprichtlijnen voor stembureaus, maar niet in de criteria en de checklist. Het door de Rijksoverheid geratificeerde VN Verdrag Handicap gaat uit van toegankelijkheid voor personen met alle soorten handicaps, niet alleen rolstoel- en rollatorgebruikers. In Artikel J4, lid 2 van de Kieswet staat ‘...kiezers met lichamelijke beperkingen...’. Dit omvat ook zintuiglijke handicaps. De criteria en de checklist voldoen daarmee niet volledig aan de uitgangspunten van het geratificeerde VN-verdrag Handicap en van de Kieswet.

Eerder getoetste stembureaus

Bij 26 van de 120 getoetste stembureauocaties is Ongehinderd eerder langs geweest om de gebouwgebonden verbeterpunten in kaart te brengen. Geconstateerd is tijdens de steekproef dat 18 (69%) van deze locaties niet toegankelijk zijn en dat 8 (31%) van deze locaties geheel (1) of gedeeltelijk (7) toegankelijk zijn.

Hieruit blijkt dat de gebouwgebonden onderdelen die leiden tot ontoegankelijkheid, ook naar aanleiding van een advies vooraf, niet worden aangepast. De adviezen zijn door Ongehinderd, in een rapport per locatie, bij deze gemeenten opgeleverd aan de afdeling Burgerzaken.

Vershil in beoordeling door gemeenten

Volgens de gegevens van de 35 gemeenten die onderdeel waren van de steekproef was 3% van de stemlokalen niet toegankelijk. Uit de steekproeven van 2022 en 2023 blijkt dat gemeenten hun stemlokalen niet beoordelen conform de methodiek en toegankelijkheidscriteria van het Ministerie van BZK.

Vergelijking eerdere onderzoeken

Steekproef 2022

Volgens de steekproef in 2022, bij 60 stembureaus, was 63% van de stemlokalen niet toegankelijk.

Steekproef maart 2023

Volgens de steekproef op 15 maart 2023, bij 120 stembureaus, was 79% van de stemlokalen niet toegankelijk.

Steekproef november 2023

Volgens de huidige steekproef op 22 november 2023, bij 120 stembureaus, is 69% van de getoetste stembureaus niet toegankelijk.

Bij de drie steekproeven van 2022 en 2023 is gemiddeld genomen 70% van de stembureaus niet toegankelijk.

De drie steekproeven van 2022 en 2023 zijn uitgevoerd door hetzelfde bureau (Ongehinderd), met dezelfde fijnmazige toetsmethodiek en na een uitgebreide meerdaagse training van de Inspecteurs Toegankelijkheid en Senior Adviseurs Toegankelijkheid. Er zijn hierdoor geen verschillen in 'professional judgement' van inspecteurs tussen deze steekproeven onderling.

Kieswet en overige wet- en regelgeving op toegankelijkheid van publieke gebouwen

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het organiseren van de verkiezingen volgens de Kieswet. Daarnaast hebben gemeenten ook de wettelijke verplichting vanuit het [VN-verdrag Handicap](#), de [Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte](#) en het [Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een chronische ziekte of handicap](#) om te zorgen voor algemene toegankelijkheid van gebouwen met een publieke functie voor personen met een handicap of chronische ziekte. Het besluit stelt dat indien gebouwen met een publieke functie niet toegankelijk zijn, daartoe aanpassingen getroffen dienen te worden. Daarnaast dienen gebouwbeheerders geleidelijk zorg te dragen voor algemene toegankelijkheid.

Uit de resultaten van de steekproef blijkt dat de meeste knelpunten waarop stembureaus worden afgekeurd zich bij de ingang bevinden en dat veel van deze knelpunten relatief eenvoudig op te lossen zijn. Los van de Kieswet, blijkt hieruit dat het merendeel van de gebouwen die als stemlokaal ingericht zijn ook niet voldoen aan de hierboven genoemde wet- en regelgeving.

Aanbevelingen

Toegankelijkheidscriteria en checklist

We adviseren om de huidige criteria en checklist aan te passen voor onder andere zintuiglijke beperkingen, zodat deze aansluit bij het geratificeerde VN-verdrag Handicap.

Steekproefgrootte

Op basis van deze resultaten en het beeld wat wij als onderzoekers hebben van de mate van toegankelijkheid van stembureaus, schatten wij in dat de huidige steekproefgrootte (en de wijze van selectie van gemeenten) voldoende is.

Fijnmazigheid

We adviseren om toekomstige steekproefonderzoeken op een fijnmazige wijze uit te laten voeren, zodat het subjectieve oordeel zo min mogelijk impact heeft op de eindresultaten.

Zorg voor meer inzicht in toegankelijkheid en permanente oplossingen

We adviseren om gemeenten actief te informeren en te stimuleren om permanente aanpassingen te treffen, in plaats van tijdelijke voorzieningen (die in veel gevallen leiden tot onveilige situaties). Dit kan door in brochures, workshops en kennissessies inhoudelijke en praktische kennis te delen over wat toegankelijkheid inhoudt.

Stembureaus voldoen noch aan Kieswet, noch aan Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een chronische ziekte of handicap

We adviseren om gemeenten actiever te informeren over de (maatschappelijke en) wettelijke verantwoordelijkheid om te zorgen voor algemene toegankelijkheid bij gebouwen met een publieke functie.

Communicatie vooraf aan gemeenten

We adviseren om alle gemeenten ruim van tevoren te informeren over de steekproef. Hierdoor kan maximale impact worden bereikt op de mate van toegankelijkheid en blijven de resultaten van de steekproef zuiver. Dit bericht dient 4-6 maanden voorafgaand aan de verkiezingsdag gestuurd te worden. Gemeenten hebben dan nog voldoende tijd om toegankelijkheid hoger op de agenda te plaatsen en mee te nemen in de voorbereidingen. Neem in deze berichten de aanbevelingen uit dit rapport op.

Resultaten steekproef delen met gemeenten

We adviseren om de resultaten (bevindingen, conclusies en met name ook de adviezen) uit de steekproef onder de aandacht te brengen bij alle gemeenten. We adviseren om met gemeenten en met belangenorganisaties zoals VNG, NVVB en Iederin te overleggen over deze resultaten en te bepalen welke acties nodig zijn. Gezien de grote verschillen tussen wat gemeenten toegankelijk vinden en wat uit de steekproef komt, is het sterk aanbevolen om professionals met inhoudelijke kennis van toegankelijkheid uit te nodigen bij deze gesprekken.

Standaard toegankelijkheid pakket voor de inrichting

We adviseren om voor de stembureaus een standaardpakket te verstrekken aan de gemeenten voor de inrichting, zoals een standaard (grootte) kandidatenlijst op een mobiele standaard, verlichting setjes voor de stemhokjes, bewegwijzeringsborden (met standaard), etc..

Concept versie 7 februari 2024
Definitieve versie 28 februari 2024

Auteursrechthebbende:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Bronvermelding:
Er is voor dit document gebruikgemaakt van checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus' en Rekenmethodiek toegankelijkheid stemlocaties.

Uitvoerende partij van de Steekproef is:
Ongehinderd
Gerard de Nooij, Directeur
Peter Peeters, Manager Inspecteurs Toegankelijkheid
Bogert 31-18
5612 LX Eindhoven
T 040-7803333
E info@ongehinderd.nl